

Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool

Dialog privaatse ja avaliku elu vahel

Inimese ja keskkonna suhete peegeldus pärimuses

Elektrooniline konverents
Täienduskoolituskursus

**18.02. – 18.05. 2002
Tartu 2002**

Tiiu Jaago, Mare Kõiva (koost.)
Lehti Pilt, Liisa Vesik (e-konverents)
Kairika Kärсна, Kristi Salve (tõlketoimetajad)
Andres Kuperjanov (küljendus)

Trükise valmimine on seotud Eesti Teadusfondi grantidega nr 3576 ja 5117.
E-konverents ja täienduskoolitus on seotud sihtfinantseeritavate teadusteemadega “Argikultuuri protsessid ajaloolises ja kaasaegses perspektiivis” TFLAJ0531 ning “Eesti ja sugulasrahvaste folkloor: zanrid, struktuur, tüpoloogia, historiograafia” 0050332s98.

ISBN 9985-867-12-2

© Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool
autorid

Dialog privaatse ja avaliku elu vahel

Inimese ja keskkonna suhete peegeldus pärimuses

Lühitutvustus: *Käsitletakse inimese ja keskkonna suhet pärimuses folkloristlikust aspektist. Konverentsimaterjalid hõlmavad viit teemat, iga teema sisaldab kaht teadusartiklit, teema kommentaari ja küsimusi ning ülesandeid.*

Käsitletavad teemad on: *Inimene ja koduloom; Hirmud, kadedus, negatiivsed emotsioonid inimeste vahelises suhtluses; Migratsioon: ootused ja tegelikkus; Argipäev ja pöördetked; Kus on kodu?*

Sihtgrupp: *Konverents on suunatud eelkõige üliõpilastele ja kraadiõppuritele. Eelduseks on juurdepääs internetti ja e-maili aadressi olemasolu. Kursusel osalenud saavad soovi korral Tartu Ülikooli avatud ülikooli tõendi (kinnitab konverentsist osavõttu) või tunnistuse (sisaldab ka akadeemilist õiendit – seda on vaja juhul, kui soovite oma osavõttu konverentsist kanda ainepunktide hulka). Täienduskoolituskursus vastab Tartu Ülikooli õppekavas kinnitatud ainetele: Perepärimus. FLKN.01.005. 2 ap. Arvestus (Tiiu Jaago); Eesti rahvausund. FLKN.01.066. 2 ap. Eksam (Mare Kõiva).*

Registreeruda hiljemalt 15.02.2002 aadressil: tjaago@ut.ee.

Konverentsi lehekülg avatud registreerunutele 18.02.–18.05.2002.

Juhul, kui soovitakse ainepunkte, on nõuded arvestuseks järgmised:

- (a) rühma- ja individuaaltöö (1.–3. teema)
- (b) individuaaltöö (4.–5. teema)
- (c) kirjalik kokkuvõte (1 lk.).

Rühm (5–10 liiget) moodustub juhuvalikuga konverentsi käigus. Rühmatöö toimub e-keskkonnas (“Rühmatöö” jututoas) 13., 20. ja 27.03.2002 kell 10.15–11.45, individuaaltööd esitatakse “Foorumis” jooksvalt, lõpptähtaeg on 17. aprill. Kirjalik kokkuvõte esitatakse hiljemalt 6. maiks.

Hindame artiklite läbitöötamise täpsust, väidete ja vastuväidete esitamise oskust, loomingulisust.

Info:

Tiiu Jaago, TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool, tel (7) 375 214; e-post: tjaago@ut.ee.

Mare Kõiva, KM folkloristika osakond, tel (7) 420 370; e-post: mare@haldjas.folklore.ee.

Sisukord

Tööjuhend	5
1. teema. Inimene ja koduloom 13.03.2002.	7
Marika Mikkor (Tartu). Minu merisigade elust	9
Henni Ilomäki (Helsingi). Loomad rahva meeles ja rahvaluule keeles	13
2. teema. Inimene ja emotsioonid 20.03.2002.	19
Emmanuel Habimana & Line Massé (Kanada). Kadeduse avaldumise vormid ja isiksusehäired	21
Ene Vainik (Tallinn). "Kuumaverelised" eestlased. Eestlaste rahvalikust emotsioonikategooriast	29
3. teema. Ränne ja lootused 27.03.2002.	43
Aivar Jürgenson (Tallinn). Siber – metsik ja kodune. Siberi-eestlaste loodustunnetusest	45
Brigitte Bönisch-Brednich (Göttingen-Wellington). Migratsioon ja jutustus	57
4. teema. Sillad inimeste ja maailmade vahel 10.04.2002.	64
Maili Vabrit (Tartu). Sünnipäev – endale ja teistele, korduv ja kordumatu	66
Argo Moor (Tartu). Surmateadlikkus: kas juhitud protsess või tarumeeriv kogemus?	74
5. teema. Inimene ja kodu 17.04.2002.	86
Tiiu Jaago (Tartu). Kodu mõiste muutumisi 20. sajandil	88
Liina Rootalu (Peterburi). Peterburi eestlaste mõtteid kodust	99

Tööjuhend rühma- ja individuaalsete tööde koostamiseks

Järgnev tööjuhend on eelkõige neile, kes soovivad konverentsist osavõtu eest saada ainepunkte, kuid loomulikult on kõik osavõtjad oodatud kaasa mõtlema, arutama ja arvamust avaldama.

Artiklid, millel konverents põhineb, on kättesaadaval nii Tartu Ülikooli õpikeskkonnas WebCT kui ka paberkandjal Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetoolis ja Eesti Kirjandusmuuseumis.

Iga teema sissejuhatuses on esitatud küsimused nii rühmatöö ettevalmistamiseks kui ka individuaalseks tööks. Rühmatöö on ette nähtud kolme esimese teema puhul. Individuaalne töö on vaja esitada kõigi viie teema kohta. Konverentsi lõpul ootame ka kirjalikku kokkuvõtet. Hindame artiklite läbitöötamise täpsust, väidete ja vastuväidete esitamise oskust, loomingulisust.

Rühmatöö ning arutelud toimuvad WebCT keskkonnas. Juhendi WebCT keskkonnas orienteerumiseks saavad kõik registreerunud koos oma kasutajanime ja salasõnaga. Lähemat informatsiooni leiab alati konverentsi kodulehelt. Selle leiad Tartu Ülikooli kodulehe www.ut.ee alajaotuse "Üksused" allasest e-ülikool. Samast leiad demokursuse, kus saad harjutada WebCT keskkonnas liikumist. Jooksvate probleemidega saab pöörduda otse korraldajate poole.

Rühmatööd

Rühmad moodustatakse registreerunutest juhuvalikuga. Iga rühm saab numbri, mille abil on tema sõnavõttud identifitseeritavad.

Arutelud ja mõttevahetus toimuvad interaktiivses veebipõhises jututoas; räägitust jääb protokoll. Kel varasem kokkupuude sellise meediumiga puudub, võiks enne esimest rühmatööd sellega prooviks tutvuda. Rühmatööd võib teha suvalisest Eestimaa punktist; soovijaile leiavad arvuti kasutamise võimaluse konverentsi organiseerijad.

Iga rühm suhtleb esmalt omavahel ja valib oma seisukohti esitama ühe esindaja, kes saadab ära kollektiivse vastuse ning on "suuvoodriks" järgnevas diskussioonis. Esindaja valikul tasub arvestada arvutikirjaoskust ja sõnastusannet.

Rühmatöö küsimuste vastused on soovitatav ette valmistada individuaalselt, siis sujub kollektiivse vastuse sõnastamine kiiremini; võimaluse korral varuge elektroonilisi vastuseid. Iga teema arutelul moodustatakse rühmadest paarid, mis esindavad ja kaitsevad vastandlikke seisukohti, nii et on vaja valmistuda nii poolt- kui ka vastuseisukohtade kaitsmiseks.

Kõigepealt saadab iga rühm oma vastasrühmale (ja instruktorile) kokkuvõtte oma seisukohtadest ning saab teise poole seisukohtade kokkuvõtte. Kui vastaspoolel on teineteise seisukohtadega tutvunud, avaneb neil võimalus elavas väitluses oma seisukohti kaitsta ja teise poole omi rünnata, seetõttu oleks tark valida tugevad väited ja mõelda läbi oma seisukohtade põhjendused.

Võib diskuteerida ka vabaarutelu teemadel ja vabalt valitud teemadel.

Teemad jäävad foorumis aruteluks avatuks ka pärast interaktiivse kohtumise lõppu.

Rühmatööde arvestuse saab rühmaga interaktiivsetes kohtumistes osalemise eest.

Individuaalsed tööd

Individuaalne töö esitatakse veebikeskkonnas, "Foorumis". Nii tekib iga teema kohta arvamuste kogum, mis peegeldab erinevaid seisukohti. Oma nägemus on vaja esitada kõigi viie teema kohta. Seejärel võid lisada kommentaare ka teiste tööde kohta. Kõigi teemade juures on pakutud välja valimik küsimusi, millel arutleda, kuid vaatluse alla võib võtta ka mõne muu endale huvipakkuva aspekti.

Pikkusest olulisem on sisu, argumentide põhjendatus ning esitamise oskus.

Vaba arutelu teemade juurde kuulub ka neljanda teemaga seostuv joonistamis-ülesanne. Joonistuse võib tuua Eesti Kirjandusmuuseumi valvelauda või Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli; kokkuleppel ka muul aadressil. Tegemist ei ole kohustusliku tööga, kuid konverentsi lõpus saab joonistuste kohta tagasisidet. Joonistusi ei kasutata ega avaldata autori nõusolekuta.

Individuaalsed tööd esitatakse jooksvalt, lõpptähtaeg on 17. aprill 2002.

Kirjalik kokkuvõtte konverentsist

Kirjaliku kokkuvõtte eesmärgiks on anda nii osavõtjale kui ka korraldajale võimalus võtta arutletu kokku ja vahendada oma muljeid. Mida uut said teada? Kas mõni su varasem seisukoht muutus? Mis oli kõige üllatavam? Millised probleemid jäid kõlama, mida tahaksid edasi arutada? Mida pakkusid teiste(ga) jagatud kogemused? Kuidas hindad konverentsi tervikuna?

Kokkuvõtte esitamise tähtaeg on 6. mai 2002.

5. teema

Inimene ja kodu

Kõik sündis nõnda, nagu Ants soovis: laev lagunes ära ja sinna asemele kasus saar; Ants elas toreda lossi sees ja valitses üle kõige saare (Eesti muinasjutud. Tallinn 1967, lk 331–333).

20. sajandi sündmuste käigus on kodu ja pere tähendus eesti ühiskonnas muutunud: täispööre toimub selles, kas kodu kui territoorium (hoone jms) ja majapidamine on midagi, mis on inimesest üle või on kodu inimese privaatilm, kuhu ta tuleb “enda” juurde väljast.

Kuidas tunda ära kodu välised ja sisemised, nähtavad ja nähtamatud piirid?

Kuidas mõistavad kodu need inimesed, kes on vahetanud või kes vahetavad pidevalt elukohta?

Tiiu Jaago. Kodu mõiste muutumisi 20. sajandil

Liina Rootalu. Peterburi eestlaste mõtteid kodust

Teemad individuaalseks tööks

Mida tähendab sinu arvates väljend “tunne end nagu kodus”?

Miks nimetatakse võõrsil olles peatuspaika koduks (lähem koju = hotelli)?

Millised tingimused peavad olema täidetud, et mingi koht oleks kodu?

Kui sul on mitu kodu (ühikas, vanematekodu, vanavanemate kodu, üürikorter...), kuidas sa neid verbaalselt eristad? Mida tähendab: “Lähem nädalavahetuseks koju.”

Missugune on stereotüüp eesti kodu, vene kodu... kohta?

Kas trepikoja või maja ümbruse järgi saab öelda, kes seal elavad?

Kus algab paneelmajas kodu?

Mida arvad taimedest, peenardest jms paneelmaja ümbruse kaunistamisest?

Mis eristab ja ühendab linna- ja maakodu?

Kirjelda enda (kujuteldavaid) suhteid eelmisse kodusse ja kolimisse. Kas kolimine on saavutus või loobumine?

Lõpptähtaeg 17. aprill.

1980. aastate algupoolel märkasid mõndagi eakamat inimest väitvat, et nüüdisajal ei ole paljudel enam õiget kodu. Päriskodu tähendab ju metsa, teeäärset oja ning põlvkondi ühendavat (talu)kohta ja isamaja. Teisalt on öeldud, et oma maja ei tähenda veel kaugeltki kodu: *kodu teeb koduks elu selles majas, elu ja inimesed* (KV 758: 122). Lapsena kujutlesin oma ema lapsepõlvkodu Virumaal ja sealseid asukaid värvilisena: vanaemaliin oli sinepikollane, vanaisapoolne suguvõsa sinakasroheline. Ilmselt kangastusid need värvid kuulnud juttudest. Emapoolsest suguvõsast ja tema lapsepõlvkodust räägiti palju, kuid mul polnud võimalust ise neid inimesi ja paiku sügavuti tundma õppida. Isakodus veetsin oma lapsepõlve ja isapoolsed esivanemad paigutusid mu meeltes konkreetsesse elukeskkonda, eelkõige sealsesse loodusesse.

Kodu ei seostu ainult maja ja selle ümbrusega, olulised on sümbolid. 1980. aastate eakad inimesed ei tundnud tänapäeva kodudes ära oma kodu sümboleid, sest elu ja ühiskond on oluliselt muutunud.

Kodu võib vaadelda kui ühist kultuurisümbolit, aga ka kui vahendit kultuurialaste klassierinevuste loomisel ja alalhoidmisel. See Marianne Gullestadi (1999: 158) väide sobib aluseks kodu- ja kodusümboli mõiste käsitlemisele, mida vaadeldakse alljärgnevalt erinevast keskkonnast pärit inimeste jutustuste alusel.

1. MAA JA LINN

Taluperedes kasvanute jutustustes põimuvad kodu- ja esivanemate teema.¹ Mälestused koonduvad neis lugudes talu või kodumaja ümber. See tuleneb põlvkonnast põlvkonda ühes ja samas paigas või kodus elamisest, täpsemalt töötamisest selle paiga ja sealsete asukate heaks. Neis jutustustes ühendab kodu paljusid inimesi, kes kõik on allutatud selle pere elurütmile.² Nendes jutustustes ei ole kõik sugupuu harud sama-väärsed, sest suguvõsa lugu rullub lahti talu – ühise kodu ja majapidamise – ajaloo kaudu.

Järgnevas lõigus peegeldub pereliikmete omavaheliste suhete allutatus kodumajale (“sa oled enne meid siin elanud”). Jutustaja on sündinud 1926. aastal Muhumaal, kõnesolev sündmus leidis aset 1970. aastatel.

Viis aastat pärast vennapoja surma läks manalateele ka onu Jaan. Ta oli 11 aastat voodis. Peale minu ema surma ta vist arvas, et viime ta vanadekodu. Suure hirmuga katsus ta ennast ära puua. Sidus paela vooditsa külge ja seadis endale kaela. Saime õigel ajal jaole. Ütlesin talle: “Onu, ära seda küll tee. Sa oled enne meid siin elanud, oled meile hea onu olnud. Ole siin voodis niikaua, kui sul on vaja olla. Sind ei viida siit mitte kusagile. Kui on meil leiba, siis on seda ka sinu jaoks.” Onu rahunes maha, andis paela minu kätte ja elas heas tujus surmani (EE 515).

Taluperes võrsunud jutustajad lähtuvad oma loos talukohast: selle loomisest, talu rajanud esiisast ja talu hüvanguks tööd rüganud sugulastest. Eestis ulatub mälu (ja talukoha) järjepidevus enamasti 18. sajandi algusse (Põhjasõda-järgsetesse aastatesse) või talude päriseksostmise aega 19. sajandi lõpus (Jaago & Jaago 1996: 56–71; Jaago 2001b: 265–270). Talupere sugupuu skeem on tegelikult talu rajajate ja -pidajate skeem. Teistel sellist sugupuu skeemi ei olnudki.

Need jutustajad, kes ei ole kasvanud talus, ehitavad oma loo teisti üles. Nende lugudes (1) esivanemate ja kodu teema ei põimu; (2) ühesugust skeemi kasutades tutvustatakse kordamööda isa- ja emapoolseid esivanemaid; (3) jutustust alustatakse tavaliselt endast.

Linlased keskenduvad kolmele-neljale viimasele põlvkonnale, seejärel puudutatakse nendega seotud paika ja aega, vahel ka muid seiku, kusjuures kõige enam rõhutatakse eluala. Ent kõik eelloetletu esitatakse iseseisvate teemadena, milles jutustaja identiteet avaldub vaid osaliselt (näiteks vihjetes etnilisele või sotsiaalsele päritolule).

Ka siis, kui jutustus on üles ehitatud sugupuule, jutustatakse mitu üksteisega sarnanevat lugu. Näiteks kirjutab 1921. aastal Tartus sündinud mees:

Minu isa [nimi] oli pärit Viljandimaalt Kolga-Jaani kihelkonnast vanast suurtalust. See talu müüdi sajandivahetusel, kui isa oli laps. Isa töötas lihttöölisena Meleski klaasivabrikus. Läks sajandi algul Venemaale, töötas Peterburi ligidal ühes äris aednikuna. Minu ema [nimi] sündis Virumaal Vaivaras mõisamoonaka peres vaestes oludes. [Märkus koolihariduse kohta.] Läks sajandi algul Venemaale, töötas Peterburis algul majateenija, siis ärimüüjana (KV 758: 175).

Hoopis hilisemasse põlvkonda kuuluva, 1961. aastal Tallinnas sündinud naise kirjapanek järgib sama mudelit:

Minu ema on samuti [nagu jutustaja ise] sündinud Tallinnas, aastal 1928, tema vanemad aga Siberis Mahtra sõja mässuliste järeltulijatena. Minu isa sündis Leningradis (nüüdses Peterburis) 1923. aastal eestlaste perekonnas, talle pandi nimeks Rolf, aga nõukogude ametivõimud seda ei lubanud, nad kirjutasid selle asemel Ruslan (EE 2001/118).

Nagu öeldud, ei ole selline põlvnemislugu jutustuse sissejuhatuseks, vaid järgneb jutustaja enesekohasele lühitutvustusele. Näib, et sedalaadi jutustustes tõuseb esiplaanile sotsiaalne enesemääratlus (talukeskses loos on samas funktsioonis jutustaja seos kodukohaga). Kuid esivanematega seotud paigad püsivad pärimuses visalt: kohamääratlused võivad küll ähmastuda (*läks Venemaale; Peterburi ligidal*), kuid ei kao. Järelikult on geograafial esivanematega seotud pärimuses oluline roll.³ Ajamääratlused on seevastu üsna ebamäärased (*sajandi alguses; Mahtra sõja mässuliste järeltulijad*), mis eeldab nii jutustajalt kui eeldatavalt kuulajalt (lugejalt) head ajaloolise tausta tundmist. Aastarve nimetatakse tavaliselt vaid perekondlike sündmuste puhul (isa ja ema sünniaasta vms).

2. ALLIKAD KÕNELEVAD

Alljärgneva käsitlemise allikad pärinevad peamiselt Eesti Rahva Muuseumi kogust *Kirjasaatjate vastused* (KV 758) ja Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolise arhiivi kogust *Eesti elulood* (EE). Nende hulgas on nii kodueestlaste kui ka baltisakslaste ja väliseestlaste kirjapanekud. Mõlemad kogud sisaldavad kirjalikke teemajutustusi, mis on laekunud 1990. aastatel ja hiljem kogumisvõistluste käigus. *Kirjasaatjate vastustes* leiduvad teemajutustused toetuvad sageli rangemale skeemile kui elulugude kogu omad: esimeste aluseks on küsitluskava, teised juhinduvad vaid üldteemast (nt *Minu ja minu lähedaste saatuse ajaloo keerdkäikudes; Minu ja minu pere elu Eesti NSVs ja Eesti Vabariigis*).

Eakamad informandid on sündinud enne Teist maailmasõda Tallinnas või Tartus. Nende sotsiaalne taust on kirev: seal on käsitöölise ja ametnike, haritlaste ja kaupmeeste jne peredest pärit inimesi. Eestlaste esivanemad on linna kolinud valdavalt 19. sajandi lõpul või 20. sajandi algul, baltisakslaste suguvõsadel on aga põlvkondadepikkune linnakogemus seljataga. Seega ei ole linlaste rühm ühtne ja võimaldab huvitavaid võrdlusi.

Samas aegruumis sündinud jutustajate elu on kulgenud erinevaid radu pidi. Baltisakslased lahkusid Eestist 1939. aastal vastavalt Nõukogude Liidu ja Saksamaa lepetele. See ei olnud päris vabatahtlik minek, kuid ka mitte pagemine, nagu oli seda eestlaste põgenemine Läände pealetungiva Punaarmee eest Teise maailmasõja lõpul.

See ei olnud ka küüditamine Venemaale, mis vägivaldselt purustas paljude eesti perede elu.⁴ Tänu jutustajate erinevatele elukäikudele saab võrrelda Nõukogude Eesti ja Lääne ühiskonna peegeldusi Eestist pärit inimeste lugudes.

3. KODU PIIRIDEST JA FUNKTSIOONIST

1921. aastal Tartus sündinud, praegu Rootsis elav vastaja kritiseerib Eesti Rahva Muuseumis koostatud koduteemalist küsitluskava: *Küsimustiku koostaja on lähtunud omaaegsest, suurel määral romantilisest kodu- ja kodukohaideest kui inimese elu keskpunktist ja vältinud ühiskondlikke ja poliitilisi aspekte* (KV 758: 195). Küsitlusleht algab tõepoolest sõnadega: *Kodu on inimese elu keskpunkt ja tähtsaim koht maailmas. Enamasti on koduga lahutamatu seotud pere. Viidatakse kodu ja pere mõistete muutumisele ja mainitakse, et ühiskond sekkub isiklikku kodusesse ellu ainult kaudselt* (Pärdi 1998: 1–2; esimest korda 1993). Norra etnoloog Marianne Gullestad väidab, et tänapäeva Norra ühiskonnas on kodu privaatne: *Kuna kodu võetakse millegi enesestmõistetavana, on ta privaatsfääris kesksel kohal, kuid avalikkuses marginaalne* (Gullestad 1999: 159). Sõlmküsimuseks on seega kodu ja ühiskonna omavaheline seotus, see, kuivõrd sekkub välismaailm kodusesse ellu ja vastupidi – kuivõrd tegeldakse kodus ühiskondliku eluga. Käesolevas artiklis keskendutakse küsimusele, kuivõrd ja kuidas peegelduvad kodu ja ühiskonna seosed kodu- või minakeskses teemajutustuses.

Eeltsiteeritud vastaja seisukohalt tuleb senisest enam teadvustada ühiskonna osa kodu kujunemisel. Ta analüüsib oma vanemate elustiili 1920.–1930. aastate Eesti Vabariigis (nad keskendusid ainult oma kodule ja tööle, ei sekkunud poliitikasse): *Elasime kujutemas, et Eesti Vabariik oli eesti rahva soovide täidmine ja nii pidi see ka alati jääma* (KV 758: 195). Kuid Eesti Vabariigi lõpp tähendas tema perele ühtlasi kodu kadumist, väidab jutustaja. See on terav probleem ka tänapäeva Eestis: näib, nagu oleks passiivne suhtumine ühiskonnaellu siinse elulaadi ajalooliselt väljakujunenud kirjutamata reegel.⁵ Eelnenust lähtuvalt võib küsida, kas eesti kodud olid nõukogude ajal ühtlasi ka nõukogude kodud, ja kui olid, siis mil määral. Seda küsimust võimendab ka baltisakslastest jutustajate kinnitus: tuleb olla lojaalne riigile, kus elatakse (KV 758: 71). Kas see on võimalik ja vältimatu nõue ka nendele inimestele, kes elavad okupeeritud kodumaal? Kuhumaani võib ulatuda sel puhul lojaalsus riigile, et mitte minetada lojaalsust oma kodumaale?⁶ Ilmselt tuleb küsimusele vastuse otsimisel aluseks võtta seisukoht, et erinevates ühiskondades käituvad inimesed erinevalt.

Vello Sermat (1989: 775–776) kirjutab Ameerika ühiskonnas üles kasvanud noorte kohta, kes väidavad tundvat end eestlaste seas eestlase ja ameeriklaste seas ameeriklasena:

Kas on võimalik ennast tunda samaaegselt eestlasena ja ameeriklasena, ilma et see tekitaks sisemist konflikti? Vastaksin, et see on olnud isiku sisemisest arengust. Tehniliselt ja legaalselt ei eksisteeri mingeid probleeme: sinne ühiskond ei kirjuta meile ette osavõttu mingist kindlaksmääratud usulisest, filosoofilisest, poliitilisest või sotsiaalsest liikumisest. [- - -] Et olla “hää kanadalane” või “hää ameeriklane” nõuab suhteliselt väga väikest sektorit meie igapäevasest elust; kõik muu jääb meie endi otsustada vaba valiku alusel.

Kuid analoogilist nõukogude inimese enesetunnetust Nõukogude Eestis elanud eestlaste elulugudes ei kohta. Põhjus on ilmne. Erinevalt Ühendriikidest kontrolliti Nõukogude Eestis väga pingsalt inimese elu (jõulude ajal kontrollisid õpetajad, kas nende õpilased ei lähe kirikusse; parteitöötajad jälgisid täiskasvanuid, et kodusesse ei toodaks jõulukuuski; eluaset, autosid, reise ja kohati ka tööd saadi vastavalt teenetele riigi ja partei ees jne) ja nõuti kõiges kommunismiehitajale kohast käitumist. Enne Teist maailmasõda Järvamaal sündinud, hiljem linna kooli läinud naine kirjutab:

Ma olin kuusteist [1950], kui algas kaksikelu: instituudis tuli aja vaimu järgi üles öelda seda, mida siis ajalooks kutsuti, marssida demonstratsiooniproovidel,

hääletada komsomolikoosolekutel, mis kestsid kogu nädalavahetuse, käia kolhoosis... Kodus muretsesime omaenda edasise saatuse, aga veel rohkem isa pärast, keda mööda vanglaid veeti ja kes lõpuks tüüpilise 25+5 sai, millest kuus aastat vangilaagreis oli (EE 2001/86).

1988. aastal, kui sinimustvalge lipp üle pika aja Tartus avalikkuse ette toodi, jäi jutustaja (sündinud 1947. aastal Tartus) poeg kauemaks välja, kui ema seda soosis.

Siirdusin otsima ja nägin teda otse lippude all seismas. Raadiosaatjatega mehed jagasid korraldusi. Läksin paanikasse ja kamandasin: poeg, tule kohe koju! Tema torises, et ükskord elus oli võimalus eesti lipu all olla ja mina rikkusin selle ära. Nüüd sellele mõeldes saan aru, et hirm pidi ikka suur olema küll. Vabadusega harjub kiiresti (EE 2001/308).

Avalikkuse kontroll pärssis inimese valikuid ja loomulikult oli kodu ülesanne tasakaalustada inimese ja ühiskonna vahelist konflikti, mis peegeldub ka jutustustes. Nõukogude ajast tulnud inimestel vastandub kodu oma privaatsuses ühiskonnale. Kodu kaitses emotsionaalselt avaliku ülekohtu ja võõraste normide eest.

Erinevates ühiskondades on kodu funktsioonid ja koduga seotud sümbolid erinevad. Kui võrrelda Vello Sermati tähelepanekuid ameerika ühiskonna kohta nõukogude ühiskonna kajastustega pärimusjutustustes, ilmneb, et inimese ja ühiskonna suhted võivad olla diametraalselt erinevad. Vello Sermat vihjab probleemidele, mis tulenevad eelkõige isiksuse arengust, täpsemalt tema pidetusest ehk juurtetusest (Sermat 1989: 784). Nõukogude ühiskonnast jutustamisel domineerivad isiku ja ühiskonna vahelised konfliktid, kus pidetuse tunde tekitavad ühiskonna kontroll ja surve.⁷

Põhimõtteliselt sama kinnitab Valdur Mikita uurimus elulugudest kui tekstidest. Toetudes Eric Berne'i, Mihhail Rozini ja Juri Lotmani töödele kõneleb V. Mikita biograafiast kui stsenaariumist. Inimene, luues oma elulugu kui teksti, lähtub teatud kujutlusest, mis on tema elu, millised sündmused loovad tema eluloo. Inimesel ei pea olema ainult üks eluloo kui jutustuse stsenaarium, sest iga juhtum, isegi argireaalsus võib olla jutustuse seisukohalt sündmus, kuid ei pruugi seda olla. Inimene valib oma stsenaariumile sobivad sündmused. See valik sõltub kultuuritaustast. *Ühtlasi viitab see ka asjaolule, et väärtussüsteemide poolest jäigas kultuuris satub inimene kergesti vastuollu ühiskonnaga; demokraatlikus kultuuris aga iseendaga, sest ühe ja sama motiivi realiseerumine erinevate stsenaariumide vaatevinklist eeldab sageli täiesti erinevat käitumist* (Mikita 2000: 88). Nii ühel kui ka teisel juhul on kodu ja pere osa inimese kujunemisel oluline, kuid täidab oma funktsiooni erinevalt.

4. KODU SULETUS JA AVATUS

Jutustustes tuleb kodu ja ühiskonna seoste kujutamisel esile veel kaks tegurit: jutustaja vanus (tema elufaas) ning jutustaja arusaam privaatsusest ja avalikkusest. Lapsepõlv on kahtlemata kodukeskne, samuti vanadusaastad. Vahepealses elus asetub kord esiplaanile kodu, kord õpingud või töö, nagu järgnevas näites, kus naine kirjeldab oma keskiga:

Isiklik elu – see on teine plaan. Kuni armastad ja kannatad, on muidugi kõik muu fooniks, aga distantsilt piseneb kunagi hirmtähtis personaalne sfäär tunduvalt, näib kulunu ja oma ajas fikseerituna. Küllap see tuleb inimloomuse ehitusest, et ei saa kehtvalt läbi elada olnud ahastust ja joovastust ning normaalseks jääda. Igal asjal on oma aeg, ja kui see kord möödas on, tuleb osata iseendaga uutes oludes toime tulla (EE 2001/86).

On tähelepanuväärne, et eriti 1950.–1960. aastate (hilisema aja kohta ei ole see enam nii järjekindel) elu peegeldavates lugudes kõneldakse palju oma vanematest ja esivanematestki, samuti lastest või lastelastest, kuid väga vähe pööratakse tähelepanu

abikaasale. Tõenäoliselt on selle põhjuseks ühelt poolt ühiskonna erijooned: sõjaaja ning vangistamis- ja küüditamisaastate tüdrukud kasvasid sageli isata, abielud lagunesid⁸ jms, teisalt aga ka selle teema privaatsfääri arvamine, s.t suletus avalikkusele.⁹ Tähelepanu võidi pöörata küll abiellumisele,¹⁰ kuid lahutusi ainult mainitakse (*selle saab praegu paari lausega ära öelda, aga seda oli väga valuline läbi elada* (EE 2001/86)). Nii on ootuspärane, et koduteemalistes jutustustes domineerivad lapsepõlv ja vanadusaastad.

Eakad jutustajad nendivad, et enne Teist maailmasõda oli nt Tartu linnamajas asuv kodu lapse seisukohalt väga privaatne. Lapsed mängisid koduaias, mitte avalikel mänguväljakutel (KV 758: 18). Samas kuulusid sellesse privaatsete kodudega linnakeskkonda omad linnamängud. 1934. aastal sündinud tartlane kirjeldab, kuidas nad poistega jaganud Riia maanteel möödasõitvad autod värvi järgi omavahel ära: kelle valitud värvi autosid kõige rohkem möödus, oli võitja (EE 411: 17).

1918. aastal Tallinnas kohtupolitseiniku tütreina sündinud naine räägib kohtusaalis kogetud lapsepõlveelamustest, mis viisid ta kurssi väga erinevate elutahkudega. Hiljem, pärast isa surma töötas ta ema Lasnamäe vanglas ja sellega seoses meenutab ta filmide vaatamist vanglakinos, aga ka arutlusi vangide elu üle (KV 758: 158; 162). Ja ometi on sellegi lapse maailm väga kodukeskne: eelkirjeldatud kohtu- ja vanglaelamused annavad edasi üksnes vanemate hoiakuid ja kommentaare või oma hiljem väljakujunenud hinnanguid. Jutustaja suhtumine vangidesse ei ole vahetu, ta kõneleb neist täiskasvanute arvamusel edastades: *Ema kahetses neid [poliitilisi vange], et nad oma nooruse uljuse ja ideede nimel peavad vangis istuma* (KV 758: 162).

Tänapäeva Tartus, nagu teisteski linnades, mängivad lapsed enamasti avalikel mänguväljakutel. Sõjaeelse lapsepõlvkodu ja tänapäeva kodu ühe erinevusena nime-tataksegi privaatsuse kadumist (KV 758: 18; 45). Samas ei selgu, mil määral on see väide sõltuv jutustaja enda elufaasidest. Võibolla ta lihtsalt tajus lapsena kodu avalikkuse eest suletuna, vanaduses aga tundub see liiga avatuna.

5. KODU JA JÄRJEKESTVUS

Varasema, 20. sajandi alguse linnakodu erinevusena tänapäevasest toob mõni baltisakslane esile ka omaaegse linnakorteri või linnas asuva kodumaja kestvuse: suur kapitaalne kivihoone, mahagonist mööbel jms. Kõik see eeldab perekonna pikemaagset elamist samas paigas. Praegune linnakodu ei ole samade jutustajate arvates elanike seisukohalt kuigi kapitaalne (KV 758: 65). Varem pärandati mööbliesemeid põlvkonnalt põlvkonnale, tänapäevases koduolmes domineerivad aga lühiealised ja praktilised asjad.

Eesti päritolu linlased ei jõudnud tavaliselt 1930. aastail veel linnakodus samavõrra juurduda nagu põlislinlastest baltisakslased. See ilmneb näiteks kolimiste kirjeldamisel. Linnas sündinutele ei ole kolimine (s.t kodu vahetamine) emotsionaalselt kuigi raske ja uues paigas kodunetakse kiiresti (KV 758: 118–120; 320). Kummagi on asi teisiti, kui maha tuleb jätta maakodu (sama ei käi suvila vms kohta). Kui linlasest jutustaja on pärit taluühiskonnast, lähtub tema jutustus ikka talust ja selle rajajatest (KV 758: 297 jj).

Siit küsimus: kas linnas loob kodu mingi seesmine suhe (elurütm, inimsuhted, üksikesemed, mida saab uude koju kaasa võtta ja millel on omaniku silmis oluline, sümboolne tähendus), maal aga on kodutunnetus seotud aja ja ruumi põimumisega (esivanemate töö, loodus)? Esimesel juhul on maja nagu kest, mida vahetatakse vastavalt inimese vajadustele ja elufaasile, teisel juhul domineerib maja, s.t kodukoht allutab inimeste suhted ja individuaalsuse.

Kui jälgida kolimisteema dünaamikat jutustustes (nt KV 758: 176 jj; 276), võib märgata, et selle keskmeks on elujärg, täpsemalt elujärje muutus sotsiaalses või/ja materiaalses mõttes. Teisipidi võttes peegeldub elujärje muutus kodude vahetamises.

Kolimisest saab jutustuses elujärge (elulugu) rütmistav sündmus, mis osutab elumuutustele. Nii on see omamoodi piirimärk. Talupere pärimuses on jutustuse teljeks kestvus (sotsiaalne seis ja materiaalne olukord ei muutu kuigi oluliselt). Ilmselt kujundab teadmine konkreetsest looduslikust ja esivanemate loodud ümbrusest tugeva teadmise oma kohast selle kõige otsesemas (territoriaalses) tähenduses. Eluruumi vahetavale perele on pidepunktid teised (eeldan, et need on seotud isiksuse kujunemise ning tööalase jms ühiskondliku positsiooni muutumisega).

Eluruumi vahetamine kõneleb võimaluste muutumistest (nii positiivses kui ka negatiivses võtmes). Näiteks 1918. aastal Viljandimaal sündinud jutustaja isa oli talu-omanik, kuid et ta hingelt talumees ei olnud, anti talu rendile ja koliti linna, kui jutustaja oli kaheaastane. *Ema oleks meeleldi jäänud maale, aga ta oli mehest palju noorem ja ka talu polnud naisel üksinda võimalik pidada, nii tuli pere linna, kus isa sai töökoha ja korteri kohtumajja* (KV 758: 158). Kui jutustaja isa suri, pidi ka pere ametikorterist lahkuma.

Kolimised olid meeldivad sündmused ühele 1920. aastate alguses sündinud jutustajale, sest tema elutingimused paranesid pidevalt. Kui aga tulid pöördelised muutused ühiskonnas, muutus ka suhe korteritesse ja kolimistesse. *Minu kõige traagilisem kodu oli Päeva tänavas* [kuues elukoht seitsmest ajavahemikus 1921–1943], *kuhu kolisime 1939. Minu isa vangistati novembris 1940 [- -] ja saadeti Siberisse. 1941. aastal põles see kodu maha* (KV 758: 176).

6. VANEMATEKODU PÜSIOSA ON VANEMAD

Lapsepõlvекodude vahetamised on suhteliselt valutud, sest kodu tähendabki vanemate (ema) juures olemist (KV 758: 122; 167; 224; EE 411: 4). See kehtib isegi äärmuslikes tingimustes. Näiteks kirjutab 1940. aastal Valgamaal sündinud naine, kelle ema küüditati koos tema ja veel kahe lapsega 1949. aastal Siberisse: *Lastel oli [Siberis] tegelikult huvitav. Talvel oli palju lund ja suvel sai põhiliselt jões elatud. Ainult emale võis see olla täielik põrgu* (EE 2001/20).

Laste head kohanemisvõimet kriitiliseski olukorras mainib Tartus sündinud baltisakslasest mees, rääkides Poolasse ümberasumisest 1939. aastal. Ilmselt mõjutas tedagi toona vanemate lähedalolek, sest tema vanematele, nagu mainib jutustaja, oli ümberasumine emotsionaalselt väga raske. Samuti lisab ta, et tunnetab vanas eas Tartu-kodu kesket tähtsust oma elus (KV 758: 13).

Pagulasnoorte kiirest kohanemisest võõrastes tingimustes, antud juhul Austraalias, on juttu järgnevas näites: *Kuna olime noored, energilised, täis töötahet ja elurõõmu, siis kohanesime hästi* (EE 771). Kui laste kohanemisvõime tagab vanemate juuresolek, siis pagulasnoorte puhul tuli peale nooruse ja teotahte kindlasti arvesse ka stabiilse tuleviku lootus vaatamata kodu ja kodumaa kaotusele ning sõjasegadustele.

Lapsepõlvекodu eristatakse nn oma kodust (KV 758: 117; 159; 170), kuid selles kõrvutuses ei vastandu kaks iseseisvat kodu, sest esimene sisaldub teises. Vastanduvad konkreetsed majad või paigad ja enda koht seal. Kodude eristamine tuleneb inimese elufaasidest: oma kodu tuleb siis, kui abiellutakse ja luuakse pere või asutakse omaette elama (KV 758: 13; 120; 158; 171).

Lapsepõlvекodust saadakse emotsionaalsed pidepunktid, millele toetutakse elu lõpuni. Selle kõrval aga vajatakse konkreetseid (asjastunud) märke, mis kinnistavad olnut. Selleks on näiteks “äratundmine” looduses, vajadus teatud päritolu mööbli jm asjade järele, harjumuspärased toidud (KV 758: 199).

Korter või elukoht on inimesele vajalik, kuid inimesel võib olla eluperioode, kus püsiva katusealuse puudumine ei tekita probleemi. Siis võidakse ka ajutised peatuspaigad muuta koduseks.

Mul on küll niisugune iseloom nagu vanasõnas: "Kus kott, seal kodu, kus õhtu, seal öömaja." Kohanen kiiresti, aga ikka unistan aiast, metsast, kus vahel saaks olla omaette, et poleks teiste inimestega ninapidi koos, kirjutab maalt linna elama asunud mees (KV 758: 302).

Aga kui muud ei olnud, oli ka Ameerika sõjaväetekkidega neljaks eraldatud toa nurk Saksa sõjaväe kasarmus, kus Dii-pii [Displaced person] laagrid paiknesid, kodu ja kodune. Sul oli oma voodi, oma nuga, kahvel ja hambahari ning palju kodumaalt kaasa toodud mälestusi. Ning lootusi (KV 758: 122).

Kodutunne võib olla ka eelkõige seesmine, suhetele rajanev.

Lapsepõlves on kõige tähtsam vanemate juuresolek ja alles seejärel ümbrus. Vanemas eas tuuakse esile aga tuttav ümbrus, mis ei vähenda lähedaste inimeste vajadust. *Sõnaga "kodu" seostub minule esmajoonel minu perekond, sõpradering ja ümbritsev loodus metsadega, kus saab seeni korjata (KV 758: 14).* Sellesse ümbrusse kuuluvad aed ja mets, kus saab seeni korjata, või kodumaalt kaasa toodud mälestused. Tallinnas kasvanud inimesel võib näiteks olla kodutunde looduspideemeks meri (KV 758: 29).

7. LINNAKODU LOOMINE: EESKUJUD JA UUENDUSED

20. sajandi alguskümnendite esimese põlve linlastele olid kodu sisustamisel eeskujuks tollased jõukad elamised: *igatahes mitte isakodueeskujud, sest see oli olnud kõige armetum moonakamaja. [- - -] Tubade nimetused (eriti "saal") olid kindlasti üle võetud Eesti mõisatest (KV 758: 181).* Millist järjepidevust kannavad linnakodud ja -pered? Jutustaja, kes teab oma vanemate – esimese põlve linlaste – kohta, et nad ei järginud kodu kujundamisel oma vanemate eeskujut, jälgendab ise oma vanemaid. Kõigist oma Tartu ja Stockholmi korteritest toob ta jutustuses esile pidepunktid, millest nähtub kodu järjekestvus (KV 758: 182–183; vt ka KV 758: 159 ja 161).

Miks püüdsid vanemad luua oma linnakodu maakodust erineva? Eeltoodud tsitaadis peegeldub üks põhjusi: maakodu oli nii vaene, sealt ei olnud midagi eeskujuks võtta. Kuid selles sisaldub teinegi aspekt. Küsigem, kes tulid linna.

1934. aastal Tallinnas sündinud naise neljandast põlvest esivanemad tulid maalt linna, kui nad ei suutnud käsitöölisena vabrikutööga võistelda, sest linn andis äraelamiseks tööd (KV 758: 166).

1924. aastal Tallinnas sündinud mees jutustab taluperest pärit vanaemast, kes *jäi rasedaks rändava lihunikuga, kes aga pistis jalga ja Leenaga ei abiellunud (KV 758: 223).* Pärast lapse sündi 1889. aastal ei olnud kodutalu lapsega tüdruku vastu lahke, mistõttu too kolis Tallinna.

1921. aastal Tartus sündinud mehe vanemad olid sattunud maalt linna, sest kumbki ei olnud leidnud talus oma kohta. Neist said 20. sajandi alguses väljarändajad Peterburi (KV 578: 175).¹¹

Teel maalt linna võis vahepeatuseks olla mõis. Näiteks lugu Saaremaa neiust ja noormehest ning nende tütrest. Noormees rändas Ameerikasse, kuid suri seal enne, kui jõudis oma lapse ja lapse ema enda juurde kutsuda. Ema saatusest kirjutab noorem poeg: *Kuna minu ema Reet ja ta tütar Pauliina olid ilusad ja tagasihoidlikud, sai ema vahepeal tööle Kaunispea mõisas teenijana. Sealt õppis kombeid ja arenes märgatavalt (EE 2001/32).* Jutustaja isa oli Saaremaa päritolu meremees. Kohaliku kombe järgi päris talu vanem poeg, teised lapsed, sealhulgas ka jutustaja isa, pidid talust lahkuma. Loo peategelased – jutustaja isa ja ema – said kokku Riias ning tulid sealt Tallinna, kus neil sündis poeg – selle loo üle 80-aastane jutustaja.

Kohavahetus on teatavat laadi sundus, mis annab ka siis lootusrikkaid võimalusi, kui tullakse ilma kaasavarata. See on pürgimine parema poole, millesse on sisse ko-

deeritud ka varasema eluviisi terviklikkuse hajumine, sest kogu tervik ei sobi muutunud olukorda.

Üks tõsine muutus, mida võib tähele panna talu- ja linnapere sisesuhteid kõrvutades, on hierarhiliste suhete asendumine partnerlusega (KV 758: 137; 160). Samuti peresisese tööjaotuse muutumine (kui mitu põlvkonda ei ela enam koos, mis on linnaperes tavaline, nõrgeneb ka nende majanduslik ja sotsiaalne side). Sellepärast ongi ootuspärane, et liikuva eluviisiga inimestele saavad tähtsaks suhted naabritega, töökaaslastega jne.

Samasugune suhete muutumise skeem ei leia aga kinnitust baltisakslaste jutustuses. On tähelepandav, et isa ja suguvõsa meesliine tutvustavad nad töö ja geograafia kaudu (*oli raamatupidaja Peterburis ühes Saksa puidufirmas; oli pangatöötaja*), ema ja naise üldse meeste (abikaasa või isa) töö või tegevuse kaudu (*oli Riia kaupmehe tütar*). Peres oli selge rollijaotus, kus isa hoolitses sissetulekute, ema laste, kodu ja peretraditsioonide eest, vanaema aga hooldas aeda. Hierarhilised suhted võtsid kaemusliku vormi näiteks söögilauas või tubade jaotuses pereliikmete vahel, aga ka elukutsevalikul jms (vt nt KV 758: 13 jj; 19; 23; 85; 112; 320). (Vahelepõikena rõhutan, et peretraditsioonid antakse edasi emalt lastele, nagu märgivad mitmed baltisakslased.) Seega ei taandu küsimus hierarhilistest või partnerlusele rajanevatest suhetest maa- ja linnakodu erinevusele, vaid pereliikmete tööhõivele. Baltisaksa peredes olid naised kodused, eesti linnaperedes käisid tavaliselt ka nemad tööl.

1920. aastate esimese põlve tallinlased kasvasid omi lapsi sakslaste eeskujul, kelle võsukesed end silmanähtavalt teisiti ülal pidasid:

Ema eeskujuks olid aga "saksa lapsed", kes kõndisid tänavatel korralikult vanemate käekõrval ega hüpanud jalalt-jalale, kes tänasid ja palusid korralikult jne (KV 758: 161).

Jutustaja näikse küll suhtuvat ema eeskujuvallikusse ja nõudmistesse muigega, kuid on võtnud sellest eluperioodist kaasa tõdemuse, et kõige olulisem on teadmine, kus mida öelda, kus koguni vait olla.

Ühelt poolt püüdisid maalt linna tulnud eestlased baltisaksa kultuuri poole, kuid löid samas oma elurütmi: see oli kiirelt muutuv, kajastades elujärje paranemist või halvenemist, ema ja isa rollid peres võrdsustasid, kui naine asus tööle, lapsi polnud peres enam kuigi palju (kaks-kolm, aga üha sagedamini ka üksainus), lapsed hakkasid käima lasteaias.

Rändamise ja kolimisega kohanetakse, sest kujundatakse kohanemisstrateegiad (luuakse mälus sobivad pidepunktid, häälestatakse end muutustele, õpitakse suhtlema võõrastega). Kuid seda toetab ka linnastuv ühiskond ise, mille näiteks on kas või kolimisteenuse olemasolu (KV 758: 121).

Kahe maailmasõja vahel toimusid muutused ka taluelus, seda 1930. aastatel koolide, eriti kodumajanduskoolide mõjul. Kuusalu Kolga valla põlistalu peretütar kirjutab:

Nimelt lõi eesti aja lõpupoole sisse teatud moderniseerimislaine. See algas õe kaudu, kes oli õppinud Tallinnas Pedagoogilises Aianduskoolis ja Saku Kodumajanduskoolis. Tema tungival nõudmisel viidi kõigepealt lakka kõik pildid. Ainult ema leeripilt jäi [- -]. Siis kuulutas ta sõja kõikidele treitud nuppudele ja igasugustele nikerdustele, mis kaunistasid voodite otsi ja kappide pealseid. Ema oli alguses vastu, et isa kunagine kätetöö nüüd tühjaks tunnistati, kuid hiljem andis järele (KV 752: 270).

KOKKUVÕTTEKS

Eelkäsitletu peegeldab vaateid Tallinna ja Tartu koduelule 1920.–1930. aastatel. See on kirja pandud erinevates geograafilistes punktides 1990. aastatel.¹² Elustiili muster on suhteliselt stabiilne ja selle järgi korraldatakse tavaelu. Teatav elustiil on

võimalik vaid kindlates raamides, mida kujundavad sellised tegurid nagu demograafiline käitumine, perestruktuur, tööjaotus, kodukorraldus jms (Rosenbaum 2000). Nii erineb põlislinlase elustiil esimese põlve linnaasuka omast, töö käib pereema sunnib peale teistsuguse elulaadi kui see oli koduperenaisega peres. Jutustused peegeldavad neid muutumisi. Teisisõnu: jutud ei peegelda mitte ainult ühe inimese (jutustaja) käekäiku, tema tööd ja pereelu, vaid kajastavad ühtlasi ka seda ühiskondlikku ja ajaloolist tausta, mis on kujundanud tema elustiili.

Linn on alati võtnud vastu inimesi, kes ei ole maal oma kohta leidnud. Need võisid olla näiteks talupere nooremad lapsed, kes pärimistavade tõttu pidid kodunt lahkuma. Oli ja on neid, kes ei leidnud maal tööd. See kõik oli seotud ühelt poolt maarahvastiku kasvuga, teiselt poolt tööstuse ja kaubanduse arenguga linnas.

Taluühiskonna suurperes valitsesid hierarhilised suhted. Linnaperedes, kus isa käis töö ja ema oli kodune, oli peresisene tööjaotus selgepiiriline ja siingi ilmes teatav hierarhilisus. Tavaliselt kuulusid siis naise pädevusse majapidamistööd, laste kasvatamine ja traditsioonide alalhoidmine. Neis linnaperedes, kus töö käivad nii isa kui ka ema, valitsevad enamasti partnerlussuhted: kodused töö- ja tegevussfäärid on jaotunud individuaalsemalt. Hariduse omandamine on muutnud oluliselt naise kohta peres.

Võiks oodata, et seoses individualiseerimisega kaob pere kui privaatsfääri osa inimese eluloojutustuses, kuid nii see ei ole. Privaatsfäär on inimese kujunemisel oluline (vrd Lipp 1993: 3), just sellisena jäädvustubki see valdkond elulukku, millest üht osa jagatakse laiemale lugejaskonnaga. Intiimseid seiku ei avalikustata, kuigi neilegi vihjatakse.

Kasutatud allikad ja kirjandus

EE = Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, ühenduse Eesti Elulood elulugude kogu.

KV = Eesti Rahva Muuseum, teatmekogu "Kirjasaatjate vastused".

Ahonen, Sirkka 1998. *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Historiallisia tutkimuksia 202. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Bela-Krumiõa, Baiba 2001. Tavaliselt mahavaikitud. Muutuv maailm apoliitilises eluloos. – Tiiu Jaago (koost). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 132–136.

Gullestad, Marianne 1999. Kodukujundus kui rahvakultuur. – Anu Järs, Anu Kannike, Heiki Pärdi (toim). *Skandinaavia kultuurianalüüs*. Studia ethnologica Tartuensia 3. Tartu: Tartu Ülikooli etnoloogia õppetool, lk 128–161.

Jaago, Tiiu 1995. Suulise traditsiooni eripära vaimses kultuuris. Peculiarities Oral Tradition in Intellectual Culture. – *Pro Ethnologia* 3. Tartu, lk 110–121.

Jaago, Tiiu & Jaago, Kalev 1996. "See olevat olnud ...". *Rahvaluulekeskne uurimus esivanemate lugudest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Jaago, Tiiu 1997. *Perepärimus*. Rahvaluule ülemastme kursus. Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool. E-väljaanne: <http://haldjas.folklore.ee/rl/folkte/pere/pere.htm>.

Jaago, Tiiu 1999. Conflict, experience and nostalgia in family narratives. On the Example of Estonia and Finland. – *Folklore*. Vol 12. Pp 71–87. E-väljaanne: <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol12/famnarr.htm>. = Konflikt, kogemus ja nostalgia perepärimuses Eesti ja Soome näite varal. *Mäetagused* 11, lk 98–112. E-väljaanne: <http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr11/perep.htm>.

Jaago, Tiiu 2000. "Esiisa tuli...". Kodukoha mõiste päritolujutustustes. "A Forefather Came...". The Concept of Native Place in Tales of Origin. Summary. – Aivar Jürgenson

(koost ja toim). *Eestlane ja tema maa*. Konverentsi “Kodumaa ja kodupaik: eestlase territoriaalne identiteet” (16.–17. november 1999) materjale. Tallinn: Ajaloo Instituut, lk 168–185.

Jaago, Tiiu 2001a. Kuidas mõista pärimusjutu tõde? How to interpret the truth of a traditional narrative? Summary. – Terje Anepaio & Ene Kõresaar (toim). *Kultuur ja mälu*. Konverentsi materjale. Studia ethnologica Tartuensia. Nr 4. Tartu Ülikooli etnoloogia õppetool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 227–243.

Jaago, Tiiu 2001b. Perepärimus ajaloo peegeldajana. – Tiiu Jaago (koost). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 265–280.

Lipp, Carola 1993. Alltagsforschung im Grenzbereich von Volkskunde, Soziologie und Geschichte. Aufstieg und Niedergang eines interdisziplinären Forschungskonzepts. *Zeitschrift für Volkskunde* 89. Jahresgang. I, S. 1–33.

Mikita, Valdur 2000. *Kreatiivsuskäsitluste võrdlus semiootikas ja psühholoogias*. Dissertations semioticae Universitatis Tartuensis 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Palli, Heldur 1998. *Eesti rahvastiku ajaloo lühiülevaade*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia Kirjastus.

Pärdis, Heiki 1998. *Kodu ja pere*. Küsimusleht nr 185. Eesti Rahva Muuseum. Tartu.

Rahi, Aigi 2001. Sündmus eri allikate valguses (küüditatute näite varal). A historical event in the light of different sources (According to the reports of repressed people). Summary. – Terje Anepaio & Ene Kõresaar (toim). *Kultuur ja mälu*. Konverentsi materjale. Studia ethnologica Tartuensia 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 216–226.

Rootalu, Liina 2001. Peterburi eestlaste rahvuslikust identiteedist ja Eesti Seltsist. – Tiiu Jaago (koost). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Lk 41–52.

Rosenberg, Heidi 2000. *Geburtenkontrolle und Geburtenrückgang im 19. u. 20. Jahrhundert*. [Loengumaterjalid. Seminar für Volkskunde, Georg-August-Universität. Göttingen. Käsikiri (2000) rahvakultuuri seminari raamatukogus Göttingenis].

Sermat, Vello 1989. Meie identisusest eestlasena. Mõtteid teest tagasi inimese ja ühiskonna juurde. *Akadeemia* 4. Lk 770–790.

Viited

¹ Toetun siin oma varasematele teemakohastele kirjutistele: Jaago 1995; 1998; 1999; 2000; 2001a; 2001b; Jaago & Jaago 1996.

² Vt nt Jaago & Jaago 1996: 108–109.

³ Vrd: Soomes toimus üleminek pärimuslikult ühiskonnalt modernsele 1950.–1970. aastail, selle käigus lühenes esivanemate mäletamine kolmanda-neljanda põlvni, kusjuures tänapäeval tuntakse hästi veel vanavanemate nimesid ja elukohti, teadmised vaarvanematest on aga juba hägustunud. Muutuste põhjuseks arvatakse vana- vanematest lahus elamist (Ahonen 1998: 61).

⁴ 1949. aasta küüditatute hulgaks on arhiiviandmete põhjal pakutud rohkem kui 20 700 inimest, kuid tunnetuslikult on selles arvus kaheldud ja oletatud nende hulgaks kuni 60 000. Küüditatute nimekirjade ja mälestuste omavahelisest seosest vt lähemalt Rahi 2001.

⁵ Olgu siinkohal näiteks kas või inimeste leige suhtumine valimistesse. Vrd ka Baiba Bela-Krumiða (2001: 132) andmeid lätlaste suhtumisest poliitikasse 1920.–1930. aastail.

⁶ Vrd: Peterburi eestlaste rahvusliku identiteedi keskpunktiks on kodu; hariduse ja tööga seostub lojaalsus riigile (Nõukogude Venemaale). Eesti eestlaste silmis on kõik nimetatud sfäärid seotud eesti identiteediga. Ka ajalugu (näiteks massirepressioone) elati läbi ning tõlgendatakse erinevalt. Ühelt poolt olid massirepressioonid Peterburi eestlastele saatuslikumad: algasid kümme aastat varem kui Eestis, repressioonide käigus lõppes võimalus saada eestikeelset haridust, väidetavasti hakkasid paljud oma rahvuslikku kuuluvust salgama, algas assimileerimine. Ükski neist ilminguist ei kaasnud repressioonidega Eestis. Repressioonide teema esitatakse Peterburi eestlaste jutustustes pigem enesekohaste faktide kui hinnangutena. Toimunut vaadeldakse laiemas kultuurilises ja poliitilises kontekstis: kõneldakse küll eestikeelsete koolide kaotamisest ja rahvuslikust tagakiusamisest, kuid paralleelselt räägitakse ka inimlikkusest: *Koolis töötasin 1932st 1937. aastani, siis aeti eesti klassid laiali. Siim võeti kinni ja tapeti muidugi maha. Õpilased läksid üle vene klassidesse. Mind võeti vene kooli üle. [- - -] Mul vedas, et õpilased olid lahked, sõbralikud. [- - -] Ka vene õpetajad nagu hellitasid mind* (Rootalu 2001: 43–47 (tsiteeritud Peterburi eestlaste eluloojutustused olen saanud samuti Liina Rootalult); Rahi 2001, vrd ka Jaago 1999). Analoomilistes sündmustes olid Eesti ja Peterburi eestlaste võimalused (sh ettekujutused oma võimalustest) ja hinnangud läbielatud erinevad. Eelöeldu kinnitab, et enesemääratluses on oluline kokkukuuluvus elukoha kui teatud territooriumiga (mis aga ei pruugi tähendada ühtlasi riigi territooriumi).

⁷ Konfliktjutustuste kohta vt Jaago 1999.

⁸ Näiteks EE 47; 89; 202.

⁹ Näiteks EE 16; 17; 32; 34; 39; 42.

¹⁰ Näiteks nõukogude aja algusaastate tüüpilisi pulmi kirjeldavad elulood EE 17; 31; 40; 44.

¹¹ 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses maalt linna siirdunute arvu järsk kasv oli seaduspärane, kui arvestada sellele eelnenud maaelanikkonna kiiret suurenemist (vt lähemalt Palli 1998).

¹² Pärast Teist maailmasõda muutus koduelu Eestis murranguliselt (talude hävitamine, kolhooside loomine; linnades ühiskorterikogemus, vt EE 21 ja 2001/89). Seetõttu tuleb seda perioodi vaadelda eraldi.

Peterburi eestlaste mõtteid kodust

Liina Rootalu

Mõistet kodu on väga raske täpselt piiritleda. Kodu võib nimelt käsitleda konkreetse funktsionaalse ruumina, kuid samas on väga oluline ka sotsiaalpsühholoogiline tahk. Inimese arengule, enesetunnetusele ja väärtushinnangute kujunemisele pannakse alus kodus. Seega tuleks alustada lapsepõlvkodust ja inimese mõistmiseks uurida peresuhteid. Kodu on selles suhtes vaadeldav nagu protsess, mis kulgeb kogu elu kindlates ruumilistes ja ajalistes piirides. Selle kaudu avanevad ajastu ja keskkonna probleemid.

Inimene loob oma kodu mitte ainult ainelises, vaid ka vaimses tähenduses. Kodus joonistub välja see, mis on sügavalt isiklik ja individuaalne. Kodu aitab inimesel maailmas orienteeruda. Kodu mõiste juurde kuulub küsimus identiteedist ja sotsialiseerumisest. Identiteet pole muutumatu suurus, vaid lakkamatult teisenev sotsiaalpsühholoogiline realiteet. Rahvusluse käsitlus peab muutuma ja ongi juba muutunud. Tänapäeva iseloomustab hulk eripalgelisi samasuseotsinguid, millega seondub ka kodutõlgenduste paljus.

Viimase saja aasta jooksul aset leidnud rände tulemusena on eestlus murenenud kodu- ja väliseestluseks. Tänapäeval hoitakse ja kantakse rahvustunnet edasi ka Eestist eemal olles. Eestlaseks peetakse end (vanemate) sünnimaa, rahvuse või keeleoskuse alusel. Emigrantide 4–5 põlvkonna jooksul toimub psühholoogiline akulturatsioon, millega kaasnevad väärtushinnangute ja hoiakute muutused.

Tänapäeval tõlgendatakse rahvusluse mõistet avatumalt. Ruumilised ja ajalised suhted on 20. sajandi jooksul korduvalt muutunud.

Emigratsioonis on eestlus individuaalne valik. Tuleb ise määratleda oma suhe eesti kultuuriga, luua oma kultuuriruum ja elustiil. Inimene areneb lokaalses ruumis, kuid liigub samas üha rohkem globaalses maailmas. Miks ühesugune sotsiaalne kontekst tekitab erisuguseid identiteete? See sõltub isiksusest, mille kujunemisel on kodu väga oluline.

Tasapisi assimileeruvad Venemaa eestlased venelastega. Esivanemate eesti päritolu on neil üheks identiteedi tunnuseks teiste seas. Muutunud väliseestlus on tegelikkus, millest tuleb lähtuda.

Järgnevalt tutvustan intervjuusid, milles uurisin Peterburi eestlaste koduga seotud arvamusi. Peterburi eestlus säilib ning on nähtav ja kuuldav eelkõige kodudes. See pole nähtav niivõrd asjades, kui just hoiakutes ja suhtumistes. Kust suhtumine on tulnud ja mis teeb kodu eestluse kandjaks, on osutunud keerukaks küsimuseks. Peterburi eesti kodudes tuletavad üksikud esemed ja ruumikujunduselemendid tõesti meelde midagi eestipärast, kuid ruumide üldilme sõltub siinsete inimeste materiaalsetest võimalustest. Ometi on need kodud venelaste omadest erinevad. Seal olevad esemed on kui juhuslikud eestlust toetavad sümbolid, kuid neid ei saa parima tahtmisega korral pidada eestluse arendajaks.

Kõik üksteist intervjuud on tehtud eesti keeles. Küsitletud inimestele on nende eesti päritolu mäletamine ja edasikandmine oluline. See oligi valiku aluseks. Ei saa öelda, et informantidel oleks mäletada ühine ajalugu: kõige noorem küsitletutest on 14-, vanim 85-aastane. Igaühel on väga isikupärane maailmanägemine. Kodu mõiste avaneb siin mitmest vaatenurgast, ning see vaatenurk sõltub lõpuks ka küsitlejast ja tema kodust. Loodetavasti iseloomustavad alljärgnevad katkendid veidigi Peterburi eestlust.

Maakohtades on suur erinevus eesti ja vene vahel kodude kujundamisel. Eestlastel on kõik kuidagimoodi pehmem, villane. Venelastel on kõrged voodid, palju patju. Käterätikud ripuvad piltide, ikoonide peal. Kui ma astun eesti tuppa, on nagu vähem valgust, rohkem hubasust, kodusust, soojust. See on tekkidest ja vaipadest. Venelastel on fotod pandud seinale, suures raamis, mis on täis palju väikeseid fotosid. Eestlastel on ilusad suured pildid raamide sees.

Kodu ei ole üks korter, see on see koht, kus tunned end koduselt, ma ei tea, mis asi see on.

Minu elu koosneb paljudest väga erinevatest perioodidest, mis pole üksteisele sarnased. Elu on nagu jagunenud kildudeks, mis omavahel ei sobi. Samasugused on olnud ka korterid, kus olen elanud.

Peterburi inimesed räägivad vahel, et tahaks ainult siin elada, see on minu linn. Mul ei ole sellist tunnet. Linna ma tunnen hästi, võin ekskursioone juhatada. Paljud kohad siin meeldivad väga, aga ma tahaksin elada maal. Üksvahe tahtsin Eestis talu osta, aga ei õnnestunud. Luugas oli mu lapsepõlvkodu, sinna tahtsin tagasi. Soe tunne on jäänud, kuigi seal on sõjaga palju muutunud.

Lõuna-Eesti ühes talus tundsin, et nagu oleksin siin elanud, et sattusin koju. Pärast ma mõtlesin, et päris kodust tunnet pole kusagil üldse olnudki. Lapsepõlves oli hea, nüüd on see majagi kadunud. Eestis ma tunnen, et olen kodumaal, kuigi olen sündinud ja kogu elu elanud Venemaal (Helga, 80-aastane, endine õppejõud).

Kodus isa laulis ja mängis pille. Kodust ma teangi palju eesti rahvalaule. Vahel laulsin kaasa, aga kõiki sõnu ei teadnud. Viisid on mul kõik meeles. Kui ma kuulen vanaaegset eesti laulu, hakkab nutma, ei tea mikspärast. Lapsepõlvkodu tuleb meelde.

Ikka see asi on tähtis, et mind õpetas käsitööd tegema ema. Mina annan oma tütrele seda oskust, mis ma oskan. Tütretütardele meeldivad eesti rahvariided. Ma tegin neile kõik ise.

Pool aastat elan suvilas, seal on mu teine kodu. Suvilas on mul kõik eesti moodi: puhas, ei ole rohtu nagu venelastel, neil on aias pikad rohud. Venelased on rohkem lohakad ja laisad. Nad joovad palju, seepärast on vaesed ja virelevad. Kes teeb hästi, neid on venelaste hulgas vähem kui eestlastel. Eestlased on kõik korralikud, nad on töökamad.

Mul on murud nagu Eestimaal igal pool. Eestist tõin lillesibulaid. Istutasime õunapuid.

Korterisisustuses tunnen vahest erinevust venelastega. Neil on ikka lohakuks, ei ole stiili, ei tunta seda.

Ema oli väga täpne, korralik. Tema ka ei armastanud mustust. Kõik tegi korralikult. Mu oma tütar on töökas ja puhas naine. Ta on harjunud kõike ise tegema. Ma ise olen samasugune.

Kodu on ikka kodu. Sa tuled koju, oled omas ruumis, teed mis tahad. Eesti elemendid on korterikujunduses tähtsad. Meil on palju linikuid, pilte, vaipu, mis on eestipärased.

Kodu on ikka sünnipaik. Minu jaoks on see Peterburg. Kuigi ma olen eestlane, olen selle üle uhke ja mulle on lähedane eesti eluolu, ma armastan seda, aga kodu on mul ikkagi Peterburg. Mõtlen, et kui sõita siit ära, kuhu ma sõidan, kus ma leian veel kusagil niisugust linna kui on Peterburg. Mulle meeldib Eestimaal käia, aga sinna elama minna ei taha, pole kunagi tahtnud. Mis ma seal ikka teen, mul ei ole kodugi, korterit seal (Erna, 75-aastane, endine tööline).

Mina armastan väga aias tegeleda, olen seal nagu kodus. Venemaal on venelastel ikka kapsamaa, siin pole kunagi olnud aiakujundust. Eestist sain palju ideid. Näiteks muru, puhas muru ja seal sees mõned krookused ainult. Siis põõsastest aed, ilusasti püगतud. Nikolskis tegin kiviiktaimlat, seda tuldi vaatama kui imetegu. Taimi tõin Eestist kaasa, saadeti ka panderolliga mai- ja lumekellukesi. Praegu on terve Nikolski neid täis, kõigile andsin taimi aastate jooksul. Üks naaber käis isegi varastamas, kukkus sisse. Aias oli veel palju sireleid, kolme sorti: valged, tume- ja helelillad. Toalilli oli mul ka väga palju.

Eestis käies korjasin küpsenud kastanimune ja panin maja juurde maha. Nüüd on terve allee sellest tulnud, 27 aasta jooksul. Enne sealkandis ühtegi kastanit ei olnud.

Venelastel on korterites kõik liiga ülekuhjatud. Kuskil ei ole vaba ruumi, ei saa hingata. Mööbliga ja pisi-asjadega on üle koormatud. On ju väga ilusaid, korralikke, puhtaid kodusid, aga kuidagi ei tundu kodune. Armastatakse väga kristalli, kulda. Vene

lihtsates peredes on piltideks fotod. Kunstiteoseid, graafikat, akvarelli üldse ei leidu. Kui on, siis veel õlimaali vahel.

Kui tulin Peterburi, siis meeldivamad asjad võtsin ikka kaasa, nagu ümar laud ja pildid. Eestikeelseid raamatuid on mul väga palju, kõik eesti kirjastustelt. Enne sõda olid mul tellitud Nobeli laureaadid, Põhjamaa romaanid. Lugesin kõik läbi. Vanainimese kohta on hea, ma leian, et mul jätkub õhku ja ruumi. Kuid ma ei tunne, et olen eesti kodus, olen lihtsalt oma kodus. Aga hea on vaadata eesti asjakesi. Kui kaasmaalased tulevad külla, siis nad on rõõmsalt üllatatud, et see ongi nagu eesti kodu. Kodu on minu kindlus (Aino, 85-aastane, endine õpetaja).

Kodu on see koht, kuhu tahaks ikka ühtepuhku tagasi minna. Kodu on lai mõiste, võib öelda korter, on ka kodumaa, riik. Kodust tahad vahel ära minna, aga ikka tahad tagasi tulla, kindlasti tuled tagasi. Kodu on koht, kuhu sind alati oodatakse. Ehk ma olen maailmakodanik, kodumaad pole mitte kusagil. On ju praegu palju inimesi, kes käivad paljudes riikides ja tunnevad end igal pool hästi, koduselt. Eestimaa on minu jaoks kodumaa, aga et mul ei ole seal kodu, siis ta ei ole mulle täitsa kodumaa.

Suurlinn väsitab, noorest peast ei saanud sellest nii aru. Väikeses linnas tahaks olla, looduses käia... Ma olen mõelnud ikka, kas ma tahaks Eesti minna, kui mind siin midagi kinni ei hoiaks, kas ma läheks... Ma arvan, et siis läheks küll. Õhk on seal teine, vere kutse nagu oleks sees (Elviira, 58-aastane, sotsiaaltöötaja).

Peterburis ma olen kodumaal, kuid siin pidevalt elada ei taha, tahan aeg-ajalt ära käia. Esimest korda vene külas käies sain aru, et see on hoopis teine maailm, kuigi venekeelne. Linn on minu keskkond. Hiljuti läksin kaheks päevaks esimest korda jalgsimatkale. Kui tagasi linna tulin, oli füüsiliselt väga halb. Tundsin end nagu välja-pigistatud sidrun. Võibolla läks minust linnavaim välja.

Mis teeb kodu koduks? Tavaliselt, kui ma pöördun kusagilt tagasi Peterburi, algab minu jaoks kodu juba metroos. Näod, kes sõidavad eskalaatoril vastu, tunduvad tuttavad, omased. Hiljem, kui ma lähen mööda oma tänavat korteri poole, siis on olulised lõhnad, oma õue ja maja lõhnad. Nad on täiesti kindlad. Kui astun oma tuppa, uurin, kas asjad on kõik kohal. Seejärel istun diivanile ja kohe hakkam tuttavatele helistama. Minu jaoks linnas on koduks ka mu sõbrad. Võin tundide kaupa helistada, rääkida nendega, armastan seda.

Minu tuba, kodu on puhtalt venelik, õigemini nõukogulik, vanemate muretsetud mööbel, masstood. Mul on oma eesti nurk, kus on mulle lähedased asjad, nagu eesti lipp, veski, rahvariides nukud. Teine on Novgorodimaa nurk keraamikaga, mänguasjadega, ilusate kividega kohtadest, kus käisin. Kolmas on jaapani nurk.

Mind huvitavad erinevad kultuurid, etnilised ja etnograafilised eripärad. Tegin ise eesti ornamendiga batikut ja gobelääne. Mulle meeldib käsitöötgemine väga. Sain aluse instituudis, kus õppisime erinevaid tehnikaid. Eestis õppisin eestipärast käsitöö tegema rahvakunstilaagrites. Tegime nahast esemeid, vitraa•e, rahvariideid. Ma käin Eestis olles alati kunstigaleriides ja õpin seal. Väga meeldib lillekujundus, postkaartide kultuur. Oma kodu kujundan ka enda tehtud asjadega.

Tänu Eesti Seltsile hakkasin eestlasi paremini mõistma. Siinsed eestlased on juba vene värvinguga peterburglased, eriti need, kes siin õppisid. Mul on nendega kergem suhelda kui päriseestlastega (Veroonika, Elviira tütar, 25-aastane, kunstnik).

Mul oli kodutunne lapsepõlves lasteaias. Kui ma Peterburi tulin, oli siin kõik mul eestipärane: villased laua-, tugitoolikatted, linikud, küünlad ja küünlajalad, eesti puunukud, põrandavaas, savinõud, eesti raamatud. Tegin käsitööd, kudusin palitu, kampsuni endale ja teistele.

Hiljem sattusin väga suursugusesse vene perre, kus tundsin end väga hästi. See oli mu mehe vanematekodu. Igal pool oli väga puhas, korralik. Laud oli alati ilusasti kaetud ja alati suhtuti minusse heatahtlikult.

Viimasel ajal pole tähtis niivõrd eestipärane kujundus, kui suhtlemine eestlastega. Peterburi eestlased on meie pere. Asjad on seotud ikka inimestega, kes neid kinkisid. Praegu ei ole Peterburis vahet eesti ja vene korteritel. See oleneb inimeste materiaalistest võimalustest (Aino, 60-aastane, endine treener).

Kodu on minu jaoks ema ja inimsuhted. Lapsepõlvkodust on mul meelde jäänud just hästi sõbralik suhtumine. Mäletan, et võõras, väline maailm oli kuri. Olid pärast-sõjajärgsed aastad ja meie talu põletati maha. Kodutunde annavad inimesed, oma pere. Kodu jääb ikkagi silme ette terveks eluks, oma lapsepõlvkodu just, kõik mu õed ja vennad... Ka siin Peterburis tunnen selle järel puudust. See on ilmselt sellepärast, et ma nii vara kodunt ära tulin. Pärast 7. klassi läksin Rakveresse kooli. Lihtsalt oleksin tahtnud rohkem ema juures olla, emaga olla.

Kui venelasele lähed külla, on hea tunne ja kõik, aga elada seal küll ei tahaks. Lilli, kapikesi, riuleid, vaasikesi on praktiliselt küll, aga tunne on, nagu oleks kohvikus, mitte kodus. Kui sealt ära tuled ja saad oma koju, hingad kergendatult, vabalt. Mulle meeldib, kui kõik on avar ning seintel pildid, vaibad.

Tulin Peterburi mehe peresse täitsa nagu oma koju. Polnud mõtetki, et võidakse minu vastu olla. Mõlemad, nii äi kui ämm on kõrgema haridusega, õppejõud. Toidunõud olid uhked, lauad ilusasti kaetud, söögid missugused, rääkimata külalislahkusest. Kui palju mulle õpetati, näiteks küpsetamist! Mööbel, vaibad, riided, kõik olid ilusad. Väga intelligentsed, vaiksed, korralikud inimesed. Polnud laaberdamist ega joomist (Aino, 60-aastane, endine keemik).

Kodutunne tuleb seal, kus olen suhteliselt kaua, ja eriti, kui tulen teist korda. Mul oli küll kodutunne, kui esimest korda sain Pukka, siis mul oli fantastiline tunne. Eesti keelt ma siis veel ei osanud. Samuti tundsin ka selles majas, mis oli Alaskas. See oli nagu muinasjutus, nagu paradiisis. Kõik kokku oli oluline: loodus, inimesed. Ma tulin kuskilt pahast maailmast ja siin oli õige, normaalne maailm. Pärast see terav tunne kadus ära, ta ei saagi pidevalt olla, oluline oli just esimene mulje.

Kindlaks koduks hakkas Puka muutuma hoopis hiljem, siis kui ma hakkasin seal midagi tegema. Iga töö, oma kätega tegemine teeb kodu koduks. See ei ole mitte ainuke, kuid siiski väga oluline moment. Sa ise vormistad oma kodu, see on väga oluline. Tänu tööle muutub iga ekspeditsioon koduks, eriti kui tuled tagasi kohale, kus tegutsesid juba mitu aastat järjest. Esimese korraga ei saa nii sisse elada. Igast ekspeditsioonist ma mäletan kõik ja see on juba 1966. aastast alates.

Põhikodu oligi Kesk-Aasias, Turkmeenias. Koduks ei jää käidud kohad igaveseks. Kui sinna enam tagasi ei lähe, kaob pikapeale see kodutunne. Inimsuhted on väga olulised. Kui sul kõrval on vaenulikud inimesed, siis ei ole sul kunagi mingit õiget kodu. Tuttavate, sõprade korterid on mulle lähedasemad kui praegune ema korter. Ühesõnaga, see kodu ja mittekodu ei ole niimoodi nagu erinevad asjad, pigem nagu kaks ekstreemset punkti, mille vahel on igasugused variandid. Eri maad ei mängi siin mingit rolli.

Mõnes mõttes ma tõesti tunnen end maailmakodanikuna, seda küll. Keel ja kõik see elu eri kohtades on teine asi, aga põhimõtteliselt pole maadel vahet. Iga kohaga, kus ma olen olnud, on mul kindel side, suhe.

Päriskodu, kuigi see ehe tunne on ka kadunud, oli see korter, kus ma olin sündinud, kus elasin lapsepõlves. Üks asi, et ta oli väga suur, mitte sellepärast, et ta tõesti oli suur, aga sellepärast, et mina olin väike. See oli välisminister Witte loss ja selles mõttes olid kõik elemendid väga uhked. Aknad olid marmorist nagu paleedel ikka. Põrandal tõeline parkett suurte ruutudega ja marmorist detailid trepikojas. Trepikoda oli lai nagu mõni tuba.

Minu jaoks oli kõige tähtsam ahi. Kui seal oli tuli, siis ma istusin kogu aja juures. Ahjusuu oli sisuliselt nagu kamin, ta oli väga suur. Üks ahi oli valge, teine sinine. Ahjud ise olid hiiglasuured, marmorist äärtega, keraamiliste plaatidega kaetud. See korter, eriti nääride ajal, oli terve põnev maailm. Mul oli ka oma nurk, kus oli palju plastmassist ja kummist loomi. Minu jaoks oli oma maailm. Igäühel oli oma nimi ja iseloom.

Ma ei räägi pigem mitte kodust, vaid kohast, kus on hea olla. Ma kardan, et kui ei ole üht kodukohta, kus on põlised juured, siis kodu on tõesti igal pool. Minu juured üldiselt on Peterburis kui linnas, aga mitte kindlas kohas. Sünnikodusse ma ju kunagi tagasi ei saa. Peterburg kui linn kogu aeg muutus minu elu jooksul ja mitu korda. Muidugi traditsioon on, lossid seisavad samas kohas, kuid samal ajal ka lossid juba muutuvad. Värvitakse üle, ehitatakse juurde. Linnas oli suur muutus, kui hakati ehitama uusi rajoone. Juurde tuli palju uut rahvast.

See tunne, et Eesti on kodu, see oli absoluutne tunne algusest peale, päris lapsepõlvest. Minu süda on siiani Elvas, ta on sisuliselt kodu, eriti ema tädi maja. Venemaa on minu jaoks võõras, lihtsalt piirima. Venemaa konkreetset hästi Euroopasse ei mahu, kuid sisuliselt ta läheb sinna. Loomulikult on ta kaugemal kui Ameerika Euroopast. Aasiast on Venemaa kaugemal kui Euroopast. Minu jaoks lapsepõlves, tänu emale, oli maailma keskus kuskil Pariisi ja Londoni vahel. See oli niivõrd selge ja kindel.

Näiteks indiaani mütoloogias koduteemat eraldi ei ole. Kodu on praegu siin, seejärel nad hakkasid elama teises orus. Kodu on org, kari, oma mäed, suguvõsa. Mitte konkreetne aed, onn, see tuleb ja kaob. Rahva mälul on 4–5 põlvkonda piiriks. On vaid kohamütoloogia: miks tekkis mägi, miks kivid on jões jne. Nüümoodi nagu eestlastel, kodutalu, ei saagi indiaanlastel olla. Euroopale on see ilmselt iseloomulik, kui tulid kariloomad ja põllumajandus (Juri, 55-aastane, arheoloog).

Kodu on koht, kus on mõnus olla. Kodu on see paik, kus ma ise olen. Kodu on minu jaoks praegu Tartu kool selles mõttes. Kodu on koht, kus ma tunnen ennast vabalt. Seal peaksid ka teised inimesed kindlasti olema, ma ei saaks olla üks. Mul tekib kodutunne vahel küll ka üks olles, kui ma olen mõnda aega, mitte kogu aeg. Ma pole kunagi üks elanud, ei tea. Terve elu ei ole mul täpset kodu olnud. See on just hea. Mulle ei meeldi olla kammitsetud ühes kohas, et see on mu kodu, millega olen seotud. Ma ei ole seotud ühegi kohaga, minu jaoks kodu on pigem vaimsus. Kodu ei olegi nii tähtis kui inimesed. Kodu pole üldse materiaalne asi, on pigem tunnetus, mis mul lapsepõlves oli. Päris lapsepõlvekodu ei olegi olnud.

See kodu oli samas nii lasteaed kui kõik minu ümber. Kodu on see, kus ma parajasti ise olen. Lasteaia tegid koduks inimesed, keda ma usaldas, kes mind austasid ja kellega oli hea olla. Tekkis mingi väike kommuun nagu. Nagu hakkad avastama maailma selles väikeses kogukonnas. Lasteaia ma elasin väljamõeldud fantaasiamaailmas. Reaalset kontakti sain, kuid see oli vaid ajendiks, et fantaasiat endale tekitada, see keerles inimeste ümber.

Meie Peterburi kodu ei olegi kodu. See ongi vaimsus, just inimesed, meie perekond. Kodu oli Peterburis küll ka korter, ma tundsin iga väiksematki detaili seelses kaoses. Seal oli kogu aeg midagi avastada. Korter oli koht, kus arvad, et seda tunned, samas kaevad seal ringi ja leiad ikka midagi uut. Pildid, vaibad, mõnesid ma väga kartsin, mõned kaitseisid mind. Kui kasvasin, siis pildid omasid vaid pildi tähenduse. Terve korter oli nagu üks maailm, mõni koht oli väga halb, mõni hea, kõik oli väga emotsionaalselt seotud. Kõik oli nii maagiline, kõik oli maagiat täis. Lapsepõlves olin nagu väike maag, kes käis kogu aeg ringi ja mõne asja suutsin nagu eemaldada, mis mind segas. Siit saingi huvi maagia vastu. Praegu on koomiline Venemaa aja peale tagasi mõelda. Nüüd järele mõeldes tunnen, et see korter oli väga huvitav, aga ma ei ole enam selline nagu tookord, elada seal enam ei tahaks.

Peterburis oli talv eriti kohutav, olin eemaldunud kõikidest inimestest, ma ei saanud õieti suhelda. Siin Tartus on teisiti, kõik on mul lähedal, saan nad kohe kätte, kui vaja on. Venemaale kindlasti ei läheks tagasi. Ma ei kannataks välja seda survet ja pinget seal. Liiga palju inimesi koos.

Erinevus on venelaste ja eestlaste vahel peen, aga tähtis niit, mis nende vahel jookseb. Ma ei hakka siin midagi ütlema, see on liiga üldine. Maailmatunnetuse küsimus on erinev, venelastel on see nagu teistsugune asi. See ei avaldu iseloomus. Nad jätavad kuidagi helgema, suurema mulje. Venemaal on inimesed väikesed, allasurutud. Eestis on teistsugused. See on keskkonna küsimus, mitte rahvuse.

Mulle meeldib olla kui kameeleon. Kui inimene Eestis küsib, kas oled venelane, ma vastan, et jah. Peterburis olen öelnud, et olen eestlane, kiir teisest maailmast. Rahvus ei

tähenda midagi, oluline on kultuur, keskkond, kus inimene kasvab üles ja muutub selle esindajaks. Kui ta sünnib, on ta lihtsalt inimene. Minu üleminekud Eestist Venemaale ja tagasi ei tekitanud probleeme.

Pukas, maal ei ole kodu siiski minu jaoks päris. Mis ma teeksin üksi seal, kui Mummit ei oleks. Kuid kui öelda, et kodu on mingi tunnetus, siis on see siiski Pukas olemas. Kodu on ka koht, millega olen harjunud. Asjad ei ole eriti olulised kodu juures. Kodu on praegu siiski kõige rohkem Tartu, mitte niivõrd konkreetne koht, vaid kui linn. Ühtne, peopesa peal. Ma tunnen Tartut juba hästi. Samas on ta nagu pisike korter, sa avastad järjest uut. Mingid otsad viivad kokku, leiad mingi inimese, keda juba tunnend. Kõik on seotud inimestega. Järgmiseks on Tartus oluline kool kui tervik, mul on seal hea olla (Liisa, Juri tütar, 17-aastane, üliõpilane).

Kodu on esiteks mingi koht, kas maja või see korter siin Peterburis, kus on oma asjad, oma inimesed, oma pere koos. Kodu oleneb sellest, kus pere on. Kui olen üksinda Eestis ja pere on Venemaal, siis kodu on ikka Peterburis. Kui on vastupidi, siis on jälle teistpidi. Tegelikult kui niimoodi öelda, siis kodu on ikka see, kus mina parajasti olen. Kus ma olen harjunud elama, kus on tavalised asjad, nagu söömine ja magamine. Seal räägin oma perega, tulen iga päev siia koju, see ongi oma koht.

Mulle meeldib meie kodu Peterburis. Siin on hästi lahe, hästi hubane. Hubaseks teevad igasugused väikesed detailid. Neid on palju ja sobivad kõik kokku. Kui asju on palju, vaatad erinevaid maailmu kogu aeg. Meie kodus on eesti maailm, teiseks vene maailm ja kolmandaks isa teadusemaailm. Eesti keel on meie kodus väga tähtis. Meil on eesti muusika, fotod Eestist. Minul on eesti nukk, kaart ja lipp. Või näiteks eesti raamatud, see on väga tähtis, kui riulid on täis mingeid eesti nimetusi. Ma olen need kõik juba läbi lugenud.

Meie Peterburi kodu võrreldes Mummi Puka koduga pole muidugi sarnane. Olles Venemaal on võimatu teha nagu Eestis, sest ikka ostad siin neid asju, mida muidu oleks ostnud Eestis. Sa oled ju ikka Venemaal ja sulle kingitakse midagi. Sulle meeldivad näiteks mõned vene bändid või videofilmid. Väikesed sellised momendid on olulised: vene raadio, teler. Eestis on inimestel kaasaegsed asjad. Praegune Eestimaa läheb Euroopa poole, mida Venemaa ei tee.

Eestis on Puka maja üldse midagi erilist. Pukas on loodus, meie aed, Mummi ja kõik see meie maja. Kui on ümbrus ja suvi, siis loomulikult on mul selline tunne, et kui ma lähen Eestimaale, siis ma lähen puhkama. Kui ma õpiksin eesti koolis, siis oleks vastupidi.

Puka on Eestimaal ja ma olen põhimõtteliselt selles kultuuri kasvanud. Peterburi on alguses huvitav sõita, aga kui juba kuu aega läheb mööda, tuleb suur igatsus Puka järele ja see kestab kõik see aeg, kuni ma lõpuks sinna saan. Praegu on küll asi muutunud, mul on Peterburis kaaslasi tekkinud. Siin on mingi ebakindlus. Mul on üldse see jama, et pean valima kahe maa vahel. Ma ju ei tea, lähen Peterburi või Eestimaale edasi õppima. Kas see või teine ja ma pean muudkui valima ja valima. Igal pool on oma plussid ja miinused.

Inimesest sõltub üldse kõik see värk: eesti või vene kodu. Oluline on, kas inimene peab ennast eestlaseks või mitte-eestlaseks. Vene stiil on roosa voodi, igasugused kirjud vaibad. Stiil on kirev, kuidagi ilma detailideta. Kui inimene on kasvanud üles eesti kultuuris, võib isegi Venemaalt ostetud asjadega kavandada, kujundada oma kodu eesti moodi. Ma ei oska päris täpselt öelda, mis see eesti moodi on, aga lihtsalt tunnetan nii. Kui inimene peab ennast eestlaseks, elades Venemaal, saab ta ikka kuidagimoodi need eesti asjad kätte, kas või leiab antikvariaadist mõne eestikeelse raamatu. Või isegi venekeelse raamatu näiteks Tallinna kohta, aga seal on ikka Eestist kirjutatud.

Kodu on inimesed ja kujundus, inimesed kujundavad oma kodu. See on fakt. Ja nad kujundavad ennast selle järgi, kellena nad ennast tunnevad. Kui üks on venelane ja teine eestlane ja nad elavad koos, siis domineerib see, kes on tugevam. Ma ei hakka kodukujunduses rääkima telerist, makist, arvutist jne, mis on väga tähtsad. Olulised on just pisikesed asjad. Minu isiklikest asjadest on kõige tähtsamad need, mida mingi inimene on mulle kinkinud. Mulle tuleb asjadega meelde inimene, kes kinkis. Asi tuletab tavaliselt meelde nii inimest või kohta, olekut, meeoleolu. Ma rändan nagu mööda asju.

Mõned asjad nagu tuletavad inimese äraolekut meelde. Vahel hakkab nutma või tuleb vastik tunne peale. On ka rõõmsaid asju, näiteks armsad pildid, kalendrid loomapiltidega. Kui see kalender oleks vene keeles, poleks nii. Kuna ta on Eestist, siis ma tuletan meelde, et on seal trükitud. Kui ma aga olen Eestis, mind kisub vene piltide poole, mida olen seal ostanud. See on jama, aga nii on.

Eestis ma igatsen mõnikord Peterburi järgi, just selle linna järele. Kesklinn on lihtsalt ilus, kunstiteos, kõnid nagu muuseumis. Mulle meeldivad ka võimalused, mida Eestis ei ole. Näiteks muusikapoeid, kontserdi-teatrivõimalused. Ma olen sünnist saadik nii elanud, kahe maa vahel. Ma tunnen linna lõhna, hääli, inimeste riietust. Kõige rohkem mõjub ikka see kevadise sula lõhn ja siis see silk-solk ja esimene vihm ja äike Peterburis. See on märk teeleminekust (Maimu, Juri tütar, 14-aastane, õpilane).

Tõesti väga raske on määrata, mis on kodu või mitte kodu. Iga inimene saab sellest omamoodi aru.

Kodu ei ole sünnikoht. Kodu ei ole koht, kus elatakse kaua. Kodu ei ole koht, kus on hea ja mõnus olla. Ometi ei ole ta ka see koht, mida sa ise muudad enda jaoks heaks. Ja kodu ei ole ka sõbrad ega inimesed, kellega tunned ennast koduselt. Ei ole koht, kuhu sa alati tuled või kus sind oodatakse. See ei tähenda loomulikult, et seda ei või kodus ka olla. Aga võib ka mitte olla.

Võtmeks, selle mõistatuse lahenduseks, võib minu meelest kasutada ainult ühte sõna – OMA. Aga seegi ei määra kodu. Sest tegelikult ükski sõna ei tähenda midagi.

Kui juudi kunstnik Chagall pidi Venemaalt ära sõitma, ta läks Pariisi ja ei näinud oma sünnilinna Vitebskit enam mitte kunagi. Vanemas põlves ütles ta ükskord, et iga kunstniku hinges peab olema oma Vitebsk. Muidu ei tule ta loomingust midagi välja. Peale sõda loobus Chagall oma “taastatud” sünnilinna tulemast. Linna, kus sajandi alguses oli 70 sünagoogi ja kaks korda vähem kirikuid, ei olnud enam olemas.

Bulgakovi “Valges kaardiväes” on esimesest lehest viimaseni kirjutatud kodust. Seal on sõnu: “Mitte kunagi, kunagi ärge võtke lambivarje ära!” Ja siis tuleb juttu sellest, kui tühjaks ja võõraks muutub tuba, kui keegi korjab ärasõitmiseks asju, palja pirni valguse käes. Oma “oma” tõuseb selle raamatu iga lehekülje pealt. Ilma ümberjutustamata: ka kõige koledam punase habemega kojamees, kes on tegelikult teie surmavaenlane, naabrid, kes varastavad puid, ja kõige kohutavam sõda, mis tuli ja mis on veel tulemas... kõik on nii OMA. Mida teeb elus inimene, kellel seda ei ole?

Emil Tode “Piiririik” on samuti kodust. Mida ei olegi nagu olnud ja samas oli ja on, mida oli mõttetult ja viljatult maha jäetud ja mis ei lase kunagi ära minna. Kodust, mida häbenetakse ja millesse ollakse kiindunud.

See kõik ei ole reaalne elu? Ma ei ütleks niimoodi. Või on siis juba kõik, mis paberi peale pandud, irreaalne. Ka statistilised tabelid ja kardiogrammid?

Reaalsest elust: minu inglise keele õppejõud ülikoolis, umbes 70-aastane pooljuut ja poolkreeklane, sattus esimest korda koju mitu aastat tagasi. See juhtus Inglismaal. Tema jutu järgi käis ta seal tänavatel üksinda jalutamas ja lihtsalt vestles inimestega, kes juhtusid ette. Inglased ei ole suured vestlejad. Pererahvas majas, kus ta elas, ei jõudnud ära imestada, kuidas ta inimestega nii ruttu tuttavaks sai. Temaga rääkisid kõik. Magada ta ei saanud seal rohkem kui kolm tundi ööpäevas – “lihtsalt nii huvitav oli”.

Veel: inimesed ei ole ju ainukesed maapealse loomingu tulemused. Ja kui teised kunagi ei räägi ega kirjuta, ei tähenda see, et nad ei tunne midagi. Inimeste emotsioonid või siis viisakamalt öeldes tunded võivad olla ühised kogu loomade maailma jaoks. Miks linnud ei paljune Aafrikas? Miks üks pisike ja peaaegu ilma ajuta olend tuleb just siia ja teeb oma pesa konkreetse mätta otsa? Teaduslikult on kerge seletada, et nad ei paljune Aafrikas, sest talvel on päev lühike ja neil on rändeaeg ja sugusüsteem seotud fotoperioodiga. Et kõik on looduse poolt täpselt määratud ja geneetiliselt välja kujunenud. Ega inimestel ole muidugi seda sõltuvust päeva pikkusest. On siis nende tunded sellepärast ka kvaliteetsemad? Miks minu inglise keele õpetajal ei ole lapsi?

Situatsioon kordub: ise sattusin koju esimest korda 25-aastaselt. See oli Eestis. Nüüd küsin iseenda käest: mis tähendab kodu?

See tähendab, ei igal asjal, mida sa teed, on mõtet. Tasub tõesti teha. See tähendab veel, et kõik ümberringi on OMA. Nii loodus kui inimesed. Sa ei vaata neid kõrvalt. Sa ei vaata läbi klaasi. Nad on tõesti siin – kõik, üksipuha kes: naabrid, külalapsed, möödaminejad... Isegi kui sina ei mõista neid või nad ei mõista sind. Isegi kui olete vaenlased. Kodu tuleb siis, kui sa ei ole enam rändur. Kuigi rändurina tunned ennast võibolla isegi mugavamalt, eriti kui oled sellega harjunud.

Ja siis tekib viimane küsimus: kas kodu ongi alati ainult selleks, et sealt ära minna? Kas tõesti? See on nii mõttetu, nii lootusetu, nii mitte millegi jaoks... Aga kui kodu on kusagil olemas, sa saad teha midagi ka mujal. See ei ole enam nii mõtet (Andra, 26-aastane, bioloog).

Igal küsitletud inimesel on omanäoline kodu ja sellele vastav eluviis. Võib märgata, et kodu mõiste on mõnele väga konkreetne, teisele lausa maailmavaateline. Suhtumise kujunemisel on oluline vanus, sotsiaalne kuuluvus ja haridus. Olulised on detailid, mida on kujundanud (mõnel rohkem, teisel vähem) lapsepõlvkodu. Kodudes leiduvad asjad ning nende paigutus peegeldavad isikut ja seega eluviisi.

Peterburis elavate eestlaste saatused on väga erinevad. Vanemaid inimesi on mõjutanud pigem välised, vägivaldsed asjaolud, mitte alati iseenda otsused. Tänapäeval on elus palju olemisvõimalusi. Kunagine hierarhiline maailm on killunenud. Infotehnoloogiavõrk süvendab kosmopoliitsust.

Noortele on iseloomulik elutunnetuse kiire vaheldumine. Neile on oluline olla mobiilne igas mõttes. Koduks on neile ka kohad, kus saab sõpradega koos olla.

Omaette probleem on kakskeelsus ja siin on kodu (vanemad) määrava tähtsusega. Teise keele omandamine lapseas on psühholingvistiline probleem, mis kaugeltki kõigi puhul ei anna häid tulemusi. Kahe keele mõjuväli on lapsele talutavam siis, kui sellele pööratakse kodus rohkem tähelepanu ja keelte kasutusväljad hoitakse lahus. Mõlema keele läbisegi kasutamine on lapsele liiga pingutav. Kakskeelsus annab suuremaid suhtlemisvõimalusi ja nõrgendab rahvuslikke eelarvamusi. Ent tulemuseks võib olla ka hoopis poolkeelsus ja sellest tulenev kultuuritus ning vahel koguni isiksuse lõhenemine. Võib tekkida marginalisatsioon, jäädakse kahe maailma vahele, kuulumata neist kummassegi.

Probleem on ju selles, kuivõrd ja kui kaua väikerahvad globaliseerivas maailma üldse omanäoliseks jääda suudavad. Eestlus muutub üha indiidikesksemaks. Nii on asjad eestlastest emigrantide seisukohalt juba ammu, eriti suurlinnades. Ma arvan, et Venemaal oli eestlaseks olemine raskem kui Läänes, kus oli koos rohkem rahvuskasulasi ja materiaalne olukord võrreldamatult parem.

Peterburi kui suurlinn oma võimalusterohkusega omakorda soodustab erinevate väärtushinnangute paljusust, andes eneseteostuseks avara tegutsemisruumi. Siin sõlmitakse palju segaabielsid. Peterburi elanike sotsiaalne mobiilsus on suur. Sellele vastukaaluks on eriti oluline emotsionaalne lähedus, seotustunne teiste inimestega, et ennast paremini identifitseerida. Samas on tähtis suutlikkus muutuda, olla avatud ja paindlik (see on muidugi oluline maailma igas paigas).

Eestlase identiteet Peterburis on tugevalt isiksusekeskne. Loomulikult toetab seda referentsrühm teistest eestlastest. Nii jõuamegi jälle koduni. See, kuidas eestlasena olemist mõistetakse, sõltub sellest, kes on määratleja. Sellest johtuvalt erinevad ka eestimeelsete kodud. Eeltoodud katkendid iseloomustavad seda üsna ilmekalt.

Kokkuvõtlik kirjatöö

Orienteeruvalt 1 lk, kus vastad järgmistele küsimustele:

Milliseid uusi teadmisi konverents pakkus?

Kas mõni sinu varasem seisukoht muutus konverentsi arutelu käigus?

Milliste probleemide üle tahaksid edasi arutleda?

Kuidas hindad teistega jagatud kogemust?

...

Lõpptähtaeg 6. mai.